

Kraken en privatisering van de woningnood. Een vergelijking tussen New York en Amsterdam

Hans Pruijt

Aanboden voor publicatie: Pruijt, H. (2018) Kraken en privatisering van de woningnood. Een vergelijking tussen New York en Amsterdam. *Trespass Journal* 2(1) 52-70. <https://www.trespass.network/wp-content/uploads/2018/02/Trespass-Issue-2.pdf>

Wanneer zowel woningnood als leegstand voorkomen kan een kraakbeweging ontstaan, maar dit is niet bepaald vanzelfsprekend. De kansen voor het ontstaan en functioneren van een kraakbeweging, en waar deze kansen van afhangen, is het onderwerp van dit artikel. Het is een verslag van een vergelijkend onderzoek tussen kraken in New York en in Amsterdam.

In de literatuur over opkomst, bloei en ondergang van kraakbewegingen spelen drie factoren een rol. De eerste is een cultureel-politieke factor. Sommigen zien kraken als een expressie van (tegen)culturele en/of politieke behoeften (Van der Loo, Snel et al. 1984). Empirisch onderzoek naar motieven van krakers relativeert dit punt echter wel (Kingham 1977, Van der Pennen, Bertram et al. 1983).

De tweede factor wordt gevormd door een toenemende repressie (Watkinson 1980), die meestal echter niet volledig is (Artkämper 1995). Kraken wordt tot op zekere hoogte als legitiem gezien, hoewel deze legitimiteit onstabiel is (Anderiesen 1981: 86) en ongelijk verdeeld (Priemus 1983). Media-aandacht is soms positief (Bailey 1973), vaak zijn er echter terugslagen in de vorm van een morele paniek, (Tromp 1981, Platt 1980: 59-63, Amann 1985).

De derde factor is institutionalisering of coöptatie. Dit kan de vorm aannemen van legalisatie (Platt 1980: 89, Platt 1985: 333, Draaisma en Hoogstraten 1983) of tijdelijke verhuur (Bailey 1973). Coöptatie wordt beschouwd als een valkuil (Lowe 1986: 148), maar ook als noodzakelijk om succes te verzilveren (Corr 1999: 136-139). Institutionalisering kon (samen met repressie) het einde van een kraakbeweging betekenen (Mayer 1993: 158-159), maar ook “repressieve tolerantie” (Soja 2000: 124). Kraken kan functioneel zijn voor het overheidsbeleid door het opvangen van moeilijke gevallen (Bailey 1973, Platt 1980: 48), het bieden van goedkope huisvesting (Platt 1980: 90, Draaisma en Hoogstraten 1983: 410-411), het bezighouden van tijdelijk niet economisch inzetbare jongeren (Poppe en Rottenberg 2000) en het creëren van “broedplaatsen” voor kunstenaars (Breek en de Graad 2001).

Wat echter nog ontbreekt is inzicht in hoe omstandigheden van invloed zijn op de ontwikkeling van een kraakbeweging.

Door middel van vergelijkend onderzoek kan het inzicht in de mogelijkheden voor kraken worden verdiept. New York en Amsterdam vormen een interessant paar voor een dergelijke vergelijking. In beide steden was woningnood. In de jaren '80 stonden er in Amsterdam 50.000 woningzoekenden op de wachtlijst. En in New York woonden er in diezelfde periode duizenden mensen op straat of met meer dan één gezin op een woning. In 1983 moest een tweekamerwoning in een vervallen gebouw op de Lower East Side \$800 per maand opbrengen. Leegstand was er in beide steden ook. Op de Lower East Side stonden er aan het begin van de jaren '80 tientallen

gebouwen leeg. De leegstand in Amsterdam had dusdanige proporties, dat daarin in 1981 ca. 9000 krakers onderdak hadden gevonden (Van der Raad 1981).

De twee steden verschillen sterk in het verloop van het kraken. In 1983 was het kraken in New York vrijwel verdwenen, terwijl er in Amsterdam duizenden krakers waren. Heel verschillend is ook het stedelijke regime: in New York is dit sterk marktgericht, in Amsterdam is er meer overheidsregulering. Toenemende marktgerichtheid is een element van het postfordisme, een term die veel wordt gebruikt om de actuele stedelijk ontwikkeling in de Westerse landen mee aan te duiden (Mayer 2000).

Het onderzoek

Tussen 1995 en 1999 plaatsten New Yorkse krakers allerlei documenten op het World Wide Web. Op basis hiervan kon ik een eerste overzicht maken van de geschiedenis van het kraken op de Lower East Side en aanknopingspunten voor contacten vinden. In 2000 interviewde ik zeven actievoerders. Verder nam ik deel aan een demonstratie en een strategievergadering in verband met de verdediging van “community gardens” (tuinen door bewoners van oude wijken aangelegd in open gaten). Ik bestudeerde alle nieuwsberichten (278 stuks) over kraken in New York die aanwezig waren in de Lexis-Nexis database en achtergronddocumenten over het huisvestingsbeleid in New York die on-line beschikbaar waren. Dankzij het Internet kon ik een Nederlandse vrouw opsporen en interviewen die een kraakpand op de Lower East Side had geopend. In 2001 interviewde ik nog vier actievoerders in New York. Verder bezocht ik relevante organisaties: UHAB (Urban Homesteading Assistance Board), ACORN (Association of Community Organizations for Reform Now) en Community Board #3 (een adviescommissie die de wijk moet vertegenwoordigen). Bij Community Board #3 kon ik het archief doornemen dat betrekking had op een “cross subsidy” plan dat verscheidene gekraakte panden omvatte. Twee zeer ervaren actievoerders, één van de Lower East Side en één uit de South Bronx, leverden commentaar op de eerste versie van het onderzoeksverslag. Herhaald e-mail contact leverde verdere verduidelijking op.

Doordat er over het kraken in Amsterdam veel meer literatuur beschikbaar is was er minder empirisch onderzoek nodig. Ik kon ook terugvallen op onderzoek dat ik verricht had in de periode 1980-1984. Het ging hierbij om interviews en archiefonderzoek (Pruijt 1984, Pruijt 1985, Huijsman, Pruijt en Strubbe 1998). Na 1984 ben ik doorgegaan met het verzamelen van documentatie. Belangrijke bronnen waren de Kraakkrant (1976-1981) en zijn opvolgers (Laatste Waarschuwing 1981, Bluf! 1981-1988, NN 1988-1995, Ravage 1996-2002).

Het verloop van het georganiseerd kraken in New York en Amsterdam.

Het verloop van het georganiseerd kraken in New York en Amsterdam was verschillend. Noch relatief noch absoluut bereikte het kraken in New York ooit de omvang die het in Amsterdam (9000 krakers) had. Op het hoogtepunt woonden er op de Lower East Side ongeveer 500 krakers in 20 gebouwen.

Daarnaast was het kraken in New York veel meer discontinu van karakter. In 1970 was er in New York sprake van een kraakgolf (Brotherton 1978). Deze golf ebde snel weg, en wel zodanig dat georganiseerd kraken geheel verdween. Een zoekopdracht in een databank met samenvattingen uit de New York Times leverde 13 artikelen over

kraakacties op uit 1970, drie uit 1971 en uit 1972. Daarna niets meer tot 1980. In 1983 probeerde ik na te gaan in hoeverre er in Lower East Side van Manhattan krakers te vinden waren. Gesprekken met vertegenwoordigers van buurtgroepen en activisten, en het in een theater in de buurt vertonen van de film “In een tank kun je niet wonen”, bekendgemaakt door affiches aan te plakken, leverden geen aanwijzing op dat er gekraakt werd.

Na 1983 ontwikkelde zich echter op de Lower East Side een – relatief kleine – kraakbeweging. In de Bronx en Brooklyn was er weer sprake van kortdurende kraakcampagnes.

In Amsterdam daarentegen vond kraken vrijwel continu plaats vanaf 1965.

Coöptatie

Het discontinue karakter van het georganiseerd kraken in NY (met uitzondering van de Lower East Side sinds 1983, dit komt verderop aan de orde) past in het beeld dat de literatuur geeft van het verloop van stedelijke bewegingen in de VS.

De redenering is als volgt. Doordat de overheid terugtrad werden arme mensen meer en meer aan hun lot overgelaten. Een tendens in de richting van zelfhulp was het gevolg.

Tegelijk bleef de behoefte aan voorzieningen voor burgers met lage inkomens, zoals betaalbare huisvesting, bestaan. Er ontstond een gat in de markt voor private organisaties (die formeel non-profit waren, maar bijvoorbeeld wel hoge salarissen aan hun managers konden geven) en samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en non-profit organisaties. Vanuit het gezichtspunt van de overheid werd het interessant om actiegroepen van bewoners in te zetten als zelfhulpgroepen.

Leiders van buurtactiegroepen namen de nieuwe managementtaak graag op zich, omdat het steeds moeilijker was geworden om huurders te mobiliseren. Zo was bijvoorbeeld huurstaking geen effectief middel meer, omdat het huiseigenaren er hoogstens toe aanzette om hun panden in de steek te laten (Schwartz 1996). In steeds sterkere mate raakten buurtgroepen financieel afhankelijk van de staat. Daarbij moesten ze aan bureaucratische eisen gaan voldoen. Daardoor verschoof de aandacht van actievoeren en het organiseren van de buurt naar beheer. Verder kwamen er beroepskrachten in dienst die moesten bemiddelen tussen buurtgroepen en de overheid. Sommige buurtgroepen raakten betrokken en bouw- en renovatieprojecten ter waarde van miljoenen dollars. Ook konden ze opdrachten krijgen om diensten te gaan leveren. Tenslotte raakten verscheidene van deze groepen in conflict met huurders.

Enkele van de meest bekende organisaties die actief zijn in New Yorkse buurten zoals Banana Kelly en ACORN (Association of Community Organizations for Reform Now), met 75000 leden en afdelingen in 27 staten zijn aanvankelijk met kraken begonnen. Daarna zijn deze organisaties van karakter veranderd, waarbij zij het kraken als tactiek verlieten.

Banana Kelly begon met kraken in Kelly Street in de South Bronx. Daarna stapte deze organisaties over naar het renoveren van panden, en vervolgens naar het bevorderen van ontwikkeling van de buurteconomie. In 1985 organiseerde Acorn het kraken van 25 gebouwen in Brooklyn, die de gemeente van plan was te veilen. Na de kraakactie veranderde de gemeente van plan en droeg in totaal 58 gebouwen, over aan de Mutual Housing Association of New York. Deze organisatie nam de krakers op, en de gemeente investeerde in de renovatie. Een voorwaarde was echter dat ACORN moest toezeggen het kraken vaarwel te zeggen (Erlanger 1987).

Het effect van coöptatie is moeilijk te beoordelen. In de jaren '80 werden gecoöpteerde organisaties als krachten voor sociale verandering afgeschreven (Castells 1983, Katz en Mayer 1985). Later wees Mayer (1998) op de kansen die voortvloeiden uit nuttige rol die gecoöpteerde organisaties voor de overheid vervullen. In 1996 kreeg Banana Kelly internationale erkenning met de toekenning van de Best Practice Award van de Habitat Conference. Intussen had bij Banana Kelly echter oligarchisering plaatsgevonden. Er ontstond een financieel schandaal, bewoners van Banana Kelly's panden klaagden over gebrekkig onderhoud en ratten en kwamen zonder verwarming te zitten. In 2001 werden de laatste panden van Banana Kelly overgenomen door een andere organisatie (New York Times 29 maart 2001). Succesvoller was het Tenant Interim Lease programma, waardoor 1000 door de eigenaar opgegeven panden onder zelfbeheer van de bewoners kwamen. Dit hield wel in dat actieve bewoners al hun energie moesten spenderen aan pure overleving, en niet meer toekwamen aan actievoeren.

Actiegroepen lieten zich niet alleen coöpteren vanwege de voordelen. Repressie speelde ook een rol. Een paar voorbeelden. In 1970 rapporteerde de New York Times in totaal 56 arrestaties die met kraken te maken hadden; in 1981 ontruimde de gemeente huurders die hun gebouw zelf waren gaan beheren (Katz en Mayer 1985: 24).

Kraakbeweging is niet coöpteerbaar

Is coöptatie met verandering van (radicale) identiteit, zoals Castells (1983: 328) concludeerde, onvermijdelijk? In Amsterdam gebeurde het kraken vrijwel continu vanaf 1965. Nog in 2002 werd er gekraakt, tekenen van coöptatie zijn er niet. Terwijl de repressie toenam, kocht de gemeente 200 kraakpanden en legaliseerde deze (Duivenvoorden 2000: 323). Door de legalisatie raakten veel krakers betrokken in onderhandelingen met de gemeente en bij overleg over verbouwingen. Het kraken ging echter door. De beweging raakte ook niet gederadicaliseerd. Van Noort (1988: 180) veronderstelde bijvoorbeeld dat de concessies eerder tot radicalisering bijdroegen. Tenslotte werd de kraakbeweging in Amsterdam niet omgebouwd tot een dienstverleningsorganisatie die door de overheid verwaarloosde diensten aanbiedt. In New York gold een dergelijke afwezigheid van coöptatie voor de krakers die na 1983 op de Lower East Side begonnen.

Wij kunnen dus constateren dat het op grond van de literatuur te voorspellen coöptatie-effect in New York inderdaad optrad. Het is echter minder onvermijdelijk dan wel wordt gemeend. Waardoor ontsnapte het kraken op de Lower East Side vanaf 1983 aan dit coöptatie-effect?

Een mogelijkheid om rekening mee te houden is het belang dat de betrokkenen hechtten aan autonomie. Katz en Mayer (1985) dachten langs deze lijn toen zij een vergelijking maakten tussen "zelfhulp huisvestingsacties" in New York (vóór 1983) en West Berlijn. In West Berlijn vond geen co-optatie van de kraakbeweging plaats. Mayer en Katz zochten de verklarende factor in de doelen die de actievoerders nastreefden. Volgens hen bleef coöptatie van de Berlijnse krakers uit omdat hun streven verder ging dan huisvesting, en zich uitstreekte tot "macht en beheersing over de ruimte, en het vermogen om alternatieve visies op het leven en de toekomst te definiëren" (Katz en Mayer 1985: 41). Hierdoor joegen zij politici tegen zich in het harnas die daardoor de weg naar co-optatie van de kraakbeweging als een door de overheid erkende zelfhulporganisatie afsloten. Mayer en Katz (1985: 16) stelden zelf echter al vast dat er binnen de New Yorkse huisvestingsbeweging ook een groot

belang aan autonomie en zelfbeheer werd gehecht. Autonomie is dus geen factor die sterk differentieert. Er zijn echter meer verschillen in termen van doelen tussen aan de ene kant de New Yorks huisvestingsbeweging minus de krakers die na 1983 op de Lower East Side begonnen, en aan de andere kant de Amsterdamse krakers plus de krakers van de Lower East Side.

Bij de huisvestingsbeweging was het doel het onder dak brengen en houden van arme New Yorkers. Kraken was een tactiek gericht op dat doel. In Amsterdam, en na 1983 op de Lower East Side, was het kraken niet alleen een middel maar tegelijk ook een doel. Hier is dus sprake van een echte *kraakbeweging*. Kraken staat hier centraal. Het is een gemeenschap van krakers die samenwerken bij het kraken van nieuwe gebouwen en het verdedigen van panden tegen ontruiming. Er is weinig formele organisatie, wel is er sprake van informeel leiderschap. De motieven voor participatie variëren. Elementen hiervan zijn het voorzien in eigen of andermans woningbehoefte, het creëren van een alternatieve levensstijl of het bedrijven van een type politiek dat in elk geval tastbare resultaten oplevert. Niet alle deelnemers wonen zelf in kraakpanden. Binnen de beweging is er een sterk doe-het-zelf-ethos, de ideologie is gericht op zelfbeheer. Deelnemers zijn over het algemeen niet welvarend, maar beschikken vaak wel over het nodige culturele en sociale kapitaal. Bijvoorbeeld bij studenten en kunstenaars is dit het geval. Dit geldt niet voor iedereen, maar zonder cultureel en sociaal kapitaal is kraken moeilijk. Krakers van de Lower East Side liepen tegen deze barrière op toen ze probeerden om de daklozen die in Tompkins Square Park bivakkeerden bij de beweging te betrekken. Plezier en feestvieren zijn altijd belangrijk. Vaak worden er diensten aangeboden in de vorm van culturele centra of podia voor optredens. In één van de weinige gepubliceerde onderzoekspapers over kraken in New York, schreef Van Kleunen (1994) dat kraakpanden die vanaf 1985 werden geopend politieker van karakter waren, en dat er zich samenwerking tussen de panden ontwikkelde. Deze waarneming ondersteunt de interpretatie, dat er rond die tijd een kraakbeweging werd opgezet.

Tussen kraakbewegingen is sprake van globalisering. Dit is bijvoorbeeld te zien aan het gebruik van het internationale krakersteken (een cirkel met daardoorheen een pijl in de vorm van een bliksemschicht).

Aan de New Yorkse kraakbeweging namen Europeanen deel. Een Italiaanse kunstenaar die in Anarchistische kringen in Berlijn verkeerde hoorde daar dat er op de Lower East Side honderden verlaten gebouwen te vinden waren. In 1981 trof hij daar een blok met drie gebouwen aan, waarin nog maar een paar appartementen door huurders werden bewoond. Hij organiseerde het kraken van de overige appartementen, en later organiseerde hij het kraken van nog eens zes gebouwen. In 1985 introduceerde een Engelse vrouw ideeën in New York die gemeengoed waren in de Engelse kraakbeweging. In 1988 nam een Nederlands meisje het initiatief om een groot pand op de Lower East Side te kraken. In Nederland had zij al gekraakt en zij probeerde – met beperkt succes – wat van de kenmerken van de Nederlandse kraakbeweging te introduceren: een kraakcafé, regelmatig overleg tussen panden, wederzijdse hulp, een gereedschapsuitleen, faciliteiten voor kunstenaars en een podium. Amerikaanse krakers bezochten op hun beurt ook Europese kraakbewegingen.

Het onderscheid tussen een huisvestingsbeweging waarvoor kraken een tactiek is en een kraakbeweging is cruciaal.

Een huisvestingsbeweging kan door de overheid worden gecoöpteerd onder het motto "we zijn met het met jullie doelen eens, maar jullie moeten wel legale middelen gaan

gebruiken". Als kraken echter niet alleen een middel is maar ook een doel gaat dit mechanisme niet op. Van de overheid is niet te verwachten dat zij kraken als doel gaat ondersteunen.

Wij kunnen dus constateren dat het op grond van de literatuur te voorspellen coöptatie-effect in New York inderdaad optreedt. Het is echter minder onvermijdelijk dan wel wordt gemeend. Een echte kraakbeweging, zoals die in Europa ontstaan is, is immuun voor coöptatie. Een beperking van zo'n beweging ligt in het bij de beweging betrekken van deelnemers met weinig cultureel of sociaal kapitaal.

De bescherming het eigendomsrecht

De juridische bescherming tegen krakers is in de VS hechter dan in Nederland. In de VS is kraken illegaal, krakers kunnen vervolgd worden voor "trespassing" (wederrechtelijke betreding). In Nederland genieten krakers enige juridische bescherming. In 1971 nam de Hoge Raad een beslissing die er op neerkwam dat het "huisrecht" van toepassing werd voor krakers. Hierdoor werd het ontruimen door de huiseigenaar illegaal. Vanaf dat punt werd kraken niet als illegaal beschouwd, tenminste voor zover het pand niet in gebruik was of er een verbouwing gaande was. Vaak werd na de kraak een rondleiding aan de politie aangeboden om te laten zien dat het pand niet in gebruik was. Dit verkleinde de mogelijkheid voor de eigenaar om met succes aangifte te doen wegens huis- of lokaalvredebreuk. Zo bleef alleen een civielrechtelijke weg voor ontruiming open. Krakers probeerden dit te verhinderen door hun achternamen geheim te houden, tot een wetswijziging anonieme dagvaarding mogelijk maakte. In 1978 sneuvelde een wetsontwerp voor een anti-kraakwet na lobbyactiviteiten van de Raad van Kerken. Tien jaar later kwam het tot de Leegstandswet, die panden tegen kraken zou beschermen als deze als leegstand waren geregistreerd. Tegelijk bood de wet de overheid de mogelijkheid, geregistreerde leegstaande panden te vorderen voor woningzoekenden. In 1994 werd het illegaal om een pand te kraken dat minder dan een jaar leeg stond. Overigens ontvingen krakers lang niet altijd de bescherming waar zij recht op hadden, er vonden illegale ontruiming plaats. Hoewel de wettelijke bescherming voor krakers in Nederland afbrokkelde, bleef er tot op heden nog iets van over.

Zahn (1993: 393) merkte op dat Nederlanders uitzonderlijk tolerant zijn ten opzichte van krakers. Desalniettemin was er een constante tendens in de richting van het verbieden van kraken. De ruimte die voor het kraken overbleef was het resultaat van de inspanningen van organisaties die het kraken steunden en van het lage tempo van wetgeving. De geschiedenis van het kraken in Nederland (Duivenvoorden 2000) laat het belang van wettelijke bescherming duidelijk zien. De beslissing van de Hoge Raad uit 1971 waardoor krakers bescherming kregen veroorzaakte een ommekeer. Voorheen had de politie steeds krakers snel ontruimd, waardoor het onmogelijk was om duurzame kraakpanden te creëren. Dit veranderde volkomen. Krakers bleken zelfs in staat een aantal panden duurzaam in gebruik te nemen die eerder snel ontruimd waren (Duivenvoorden 2000: 69). En de afbrokkeling van de rechten van krakers na 1986 viel samen met de teruggang van de beweging (Duivenvoorden 2000: 301).

Krakers in New York hebben twee strategieën om het ontruimingsrisico te minimaliseren. De ene is niet opvallen. Krakers maken kennis met hun burens en proberen daarmee een goede verstandhouding op te bouwen, maar proberen om niet

door de politie of huisvestingsambtenaren te worden opgemerkt. Een New Yorkse kraker vond dit een groot verschil met kraken in Europa, "waar krakers meteen spandoeken ophangen". In Amsterdam kwam onopvallend kraken ook voor, maar in veel gevallen hingen krakers inderdaad trots spandoeken op.

Onopvallend kraken leidt tot het probleem van isolatie. Krakers of in kraken geïnteresseerde personen kunnen elkaar niet vinden.

De tweede in New York gehanteerde strategie om ontruiming te ontlopen is dat men zich beperkt tot niet riskante panden. Dit betekent: opgegeven panden die in handen van de gemeente zijn gekomen, waar bovendien geen plannen voor zijn. De New Yorkse kraakhandleiding beveelt dit ook aan. In Amsterdam werden dergelijke panden ook gekraakt, maar daarnaast werden ook panden van onroerend goed firma's gekraakt. Dat men zich in New York beperkte tot het kraken van panden met een laag risico leidde ertoe dat men daar in 2002 kraakpanden kon aantreffen die al 18 jaar bestonden. Het politieke effect van het kraken van panden met een laag risico is, dat de kwestie van winst versus wonen in New York door krakers niet kon worden aangepakt.

Toegang tot het politieke systeem

Ook op het gebied van toegang tot het politieke systeem verkeerden krakers in New York in het nadeel ten opzichte van hun collega's in Amsterdam. Kenmerkend is dat ambtenaren en politici consequent weigerden met bewoners van kraakpanden te praten.

Er was wel enige communicatie tussen kraakbeweging en overheid. Gebruikers (dus niet bewoners) van kunst/ buurtcentrum ABC No Rio onderhandelden met de gemeente over mogelijke legalisatie, bewoners van kraakpanden maakten gebruik van een intermediaire organisatie om de mogelijkheden voor legalisatie af te tasten. In één geval toonde een rechter (Judge Wilk) zich gevoelig voor de argumenten van krakers en kende een "stay" (uitstel) in een ontruimingsprocedure toe. Een hogere rechter maakte dit weer ongedaan.

Daarentegen waren de contacten tussen krakers en overheid in Amsterdam veelvuldig. De gemeente hielp om panden tijdelijk bewoonbaar te houden. Andere panden onderhandelden met de gemeente met als doel aankoop voor jongerenhuisvesting. Kerkelijke instellingen en wijkcentra kwamen voor krakers op. In veel buurten, bijvoorbeeld het Oostelijk Havengebied, participeerden krakers in de stadplanning. Het verschil tussen de twee steden met betrekking tot toegang tot het politiek systeem sluit aan bij de beoordeling van Tarrow (1994: 90) dat de Amerikaanse staat afwerend reageert op hen die tegen het eigendomsrecht ingaan, terwijl de staat zich openstelt voor diegenen bij bescheiden doelen nastreven. We zien dit weerspiegeld in de ruimere van toegang die de verdedigers van de "community gardens" (tuinen door bewoners van oude wijken aangelegd in open gaten) in New York genoten. Gemeentelijke en Federale ambtenaren boden steun aan de "community gardeners"; de Staat New York procedeerde bijvoorbeeld tegen de Gemeente New York om de verkoop van deze tuinen aan projectontwikkelaars tegen te gaan.

De technische staat van gebouwen

Ook op het punt van de technische staat van gebouwen was het kraken in New York door de bank genomen problematischer dan in Amsterdam. Het vergelijken van kraakhandleidingen laat hier iets van zien. De New Yorkse handleiding legt aspirant-

krakers uit hoe ze kunnen beoordelen of een pand niet op instorten staat. De handleiding bereidt de lezer voor het op bewoonbaar maken van een pand met grote gaten in het dak, verrotte balken en vloerdelen, ontbrekende waterleiding, vernielde riolering, trappen met ontbrekende treden. Het advies is om van tevoren een voordeur met kozijn gereed te maken. Krakers moeten niet verwachten dat het mogelijk is om normale w.c.'s aan te leggen. Elders in de New Yorkse kraakliteratuur werd het hebben van w.c.'s als een speciale eigenschap van een bepaald pand genoemd.

In de Amsterdamse kraakhandleiding (uitgave 1996/1997) wordt geen aandacht besteed aan bouwkundige problemen. Dit is wel het geval in de uitgave uit de jaren '80, maar ook hier blijkt niet uit dat men rekening moest houden met grote schade. Een New Yorkse kraker schreef over Amsterdam: "Nederlandse kraakpanden hadden normale w.c.'s, restaurants, radiostations, maar al deze luxe maakte de krakers alleen maar cynisch" (Tobocman 1999: 238).

Bij vijf ontruiming van kraakpanden op de Lower East Side, dit is meer dan de helft van alle ontruiming die sinds 1989 plaatsvonden, speelde bouwkundige omstandigheden een (zij het omstreden) rol. Toen ik in New York informeerde naar de banen van krakers, kwam werk in de bouw als eerste antwoord naar voren.

De slechte staat van potentiële kraakpanden in New York kan worden teruggevoerd op de gedereguleerde dynamiek van de binnensteden. Als een buurt in een spiraal van verval terechtkomt, is het effect veel destructiever dan in Nederland. De meer welvarende bewoners trekken weg, de onveiligheid neemt toe, het onderhoud vermindert, panden komen in handen van lieden die ze uitmelken zonder te investeren of belasting te betalen, brandstichting om geld van de verzekering te krijgen komt veel voor, de waarde daalt verder, speculanten kopen panden voor een prikje op voor het geval de grondprijzen gaan stijgen, panden worden door de eigenaars definitief opgegeven, drugdealers nemen bezit van leegstaande panden, bruikbare materialen worden uit panden gehaald, open gaten ontstaan wat weer de stabiliteit bedreigt van de panden die ernaast staan. In Amsterdam kwam, door de regulering door de overheid, desinvestering op deze schaal niet voor (Smith 1996: 168).

Concurrentie op het terrein van renovatie voor mensen met laag inkomen

Opvallend vaak raakten krakers in New York verzeild in conflict met organisaties die hun pand wilden ontruimen om het te renoveren voor mensen met een laag inkomen. Krakers kregen hierbij het verwijt dat zij middenklassenfiguren uit de buitenwijken waren die de huisvestingsmogelijkheden van arme buurtbewoners blokkeren. Het verweer was dat de krakers zelf ook weinig geld hadden, volledig opgegeven panden in levensgevaarlijke straten hadden opgeknapt en daarmee de buurt verbeterd, en dat de renovatieprojecten toch niet duurzaam ten goede zouden komen aan mensen met de laagste inkomens.

Zo merkte Abu-Lughod (1994: 252-253) op dat "huisvestingshervormers" en krakers "in toenemende mate vast kwamen te zitten in een zero-sum conflict over dezelfde panden". Volgens haar leidde tot een verlies van steun voor de krakers.

Negen kraakpanden of blokjes kraakpanden op de Lower East Side werden bedreigd met ontruiming, terwijl de bewoners ontruiming probeerden te voorkomen. Enkele tactieken waren:

- Juridische procedures

- Acties gericht tegen (non-profit) ontwikkelaars: protest voor het kantoor of lock down actie binnen het kantoor
- Verstoring van vergaderingen
- Lijdzaam verzet tijdens ontruiming(in de weg gaan staan tijdens het slopen met een sloopkogel, voor het pand gaan staan ·
- Het pand barricaderen
- Barricade op straat
- Viezigheid gooien over politieagenten die betrokken zijn bij een ontruimingspoging
- Na ontruiming herkraken

In zes van de deze conflicten werd het pand opgeëist voor het realiseren van huisvesting voor mensen met een laag inkomen (zie tabel 1). Slechts in drie gevallen was hiervan geen sprake (zie tabel 2).¹

Tabel 1 Conflicten op de Lower East Side waarbij het pand werd opgeëist voor het realiseren van huisvesting voor mensen met een laag inkomen

locatie	naam	resultaat
E 5 th 537-39		ontruimd in 1997
P		overleving (2002)
E 4 th St. tussen Avenues B en C	ABC Community Center	ontruimd in 1989
E 13 th St. 535, 537, 539, 541, 545		ontruimd in 1995/1996
Av D/ 10 th St.	Glass House	ontruimd in 1994
Rivington St. 156	ABC No Rio	overleving (2002) als een kunst/ buurtcentrum

Tabel 2 Conflicten op de Lower East Side waarbij het pand *niet* werd opgeëist voor het realiseren van huisvesting voor mensen met een laag inkomen

locatie	naam	resultaat
E 9 th St. 713	Dos Blockos	ontruimd in 1999
Q		overleving (2002)
E 8 th St. 319		ontruimd in 1989

De meeste kraakconflicten op de Lower East Side betroffen panden die werden opgeëist voor het realiseren van huisvesting voor mensen met een laag inkomen.

In Amsterdam kwam het maar weinig voor dat krakers weigerden plaats te maken voor sociale woningbouw of -renovatie (een 19^e eeuwse blok in de Blasiusstraat, een vergelijkbaar blok in de Kinkerstraat, en pakhuisen in de Conradstraat en aan de Houtmankade). In het geval van de Blasiusstraat en de Conradstraat kwam het tot schermutselingen met de politie. Bij het pakhuis aan de Houtmankade kwam een

¹ Ik kon tabellen 1 en 2 maken door gegevens te combineren uit stukken die door deelnemers aan de kraakbewegingen op het Web zijn gezet, krantenartikelen uit de Lexis-Nexis database, interviews en documenten die bewaard worden in het archief van Community Board #3. De locatie van de panden P en Q is bekend.

compromis tot stand waardoor de krakers de bovenste verdieping konden blijven gebruiken. Gezien de schaal van het kraken in Amsterdam zijn dit slechts incidenten. Op het eerste gezicht leek de concurrentie van ontwikkelaars van huisvesting voor mensen met lage inkomens weer een bevestiging van de moeilijke positie van krakers in New York. Deze concurrentie bezorgde de krakers immers legitimeringsproblemen. Deze eerste indruk bleek onjuist. De positie van de New Yorkse krakers kunnen we vergelijken met de positie van de krakers in de Amsterdamse stadsvernieuwingsgebieden. In 1981 woonde iets meer dan de helft van de Amsterdamse krakers in de stadsvernieuwingsgebieden in de 19de en vroeg 20ste eeuwse ringen (Van der Raad 1981: 37). Vrijwel alle kraakpanden in deze gebieden werden uiteindelijk gesloopt voor sociale woningbouw. Bij altijd verlieten krakers deze panden vrijwillig en tijdig. Van tevoren hadden zij de bewoning als kraakpand als tijdelijk gezien.

Gezien de vele rellen in de jaren '80 waarbij krakers betrokken waren lijkt het niet logisch de verklaring te zoeken in een diep respect voor recht en orde.

Een meer plausibele verklaring is dat de investeringen die in deze panden gedaan waren, relatief gering waren. De New Yorkse panden hadden meer schade die hersteld moest worden.

Nog belangrijker is, dat de aanspraak die de gemaakt werd op deze locaties om daar sociale woningbouw te realiseren, zeer robuust was. De consensus rond de stadsvernieuwing was zo sterk, dat de krakers deze ofwel deelden ofwel aanvoelden dat het zinloos was zich ertegen te verzetten. Vijf kenmerken speelden hier een rol:

1 Betaalbaarheid

Afdwongen door verzet vanuit de buurten werd met behulp van subsidies een beleid van "bouwen voor de buurt" gevoerd. Buurtbewoners hadden het recht om in de buurt geherhuisvest te worden (Heijdra 1989: 75). Gevolg was dat in de grote steden het leeuwendeel van de woningen in de betaalbare klasse bleef (SCP 1998).

In New York bleken huisvestingsprojecten die bedoeld waren voor mensen met lage inkomen toch vaak buiten het bereik van deze groep. Bovendien was het normaal dat de ontwikkelaars het recht hadden na 15 jaar de huur tot het peil in de marktsector te verhogen.

2 Duidelijke afbakening tussen op winst gerichte ontwikkeling en niet op winst gerichte ontwikkeling

In Amsterdam was het onderscheid tussen de marktsector en de non-profit sector heel helder. Van woningbouwverenigingen werd breed aangenomen dat deze in het belang werkten van huurders met lage inkomens. Dit vergrootte de legitimiteit van de stadsvernieuwing.

In New York was het onderscheid tussen marktsector en non-profit sector minder duidelijk. In New York werkten non-profit organisaties vaak met bedrijven samen. De non-profit organisaties, waaronder ook buurtorganisaties die door de overheid waren gecoöpteerd, werden er vaak van beschuldigd geld naar hun managers te sluizen in de vorm van hoge salarissen. Krakers gebruikten vaak de benaming "poverty pimps" (armoedepooiers).

3 Betrouwbaarheid en transparantie

In Amsterdam bleken plannen voor sociale woningbouw vroeg of laat tot realisatie te leiden. In New York was er op dit punt meer onzekerheid (Sante 1995). In New York was het bijvoorbeeld lastig om uit te vinden wat de concrete plannen voor een bepaald

pand waren. Het was ook moeilijk om in te schatten hoe realistisch deze plannen waren.

4 Democratische planning

In Amsterdam was het gewoon dat toekomstige huurders inspraak hadden in het ontwerp van nieuwe woningen. Dit was weer een reden minder voor krakers om dwars te gaan liggen.

5 Erkenning van de behoeften van krakers

Geleidelijk begonnen Amsterdams ambtenaren rekening te houden met de belangen van krakers. Het kwam voor dat krakers, die jaren in een buurt woonden, bij stadsvernieuwing herhuisvesting kregen aangeboden.

Deze vijf verschillen verklaren waarom krakers in Amsterdam de neiging hadden vrijwillig plaats te maken voor sociale huisvestingsprojecten en in New York niet.

In één geval, ABC No Rio, wonnen krakers een geschil door druk uit te oefenen op een non-profit ontwikkelaar, Asian Americans for Equality, door deze te beschuldigen van "hebzucht", "profiteren" en "corruptie." Een protestactie voor het kantoor van deze organisatie leidde tot aandacht in de media. Andere tegenstanders van het management van Asian Americans for Equality zagen daarbij kans hun kritiek ook naar voren te brengen.

De New Yorkse betaalbare huisvestingssector is vatbaar voor dit soort kritiek, omdat zij opereert in een grijs gebied tussen algemeen belang en privé-belangen.

Tegelijkertijd verweten de managers uit de New Yorkse lage inkomenshuisvestingssector de krakers dat zij niet de "echte armen" of de "echte daklozen" waren. Deze sector wordt gekenmerkt door ondoorzichtigheid, complexe transacties met kruissubsidies (bouwen voor de marktsector om daarmee huisvesting voor mensen met laag inkomen te subsidiëren) en via bemiddeling verkregen belastingvoordelen, en een scala van actoren met verschillende agenda's en graden van naïviteit.

De keerzijde was dat het sociale conflict in New York de neiging had om opgesloten te blijven in een arena op buurtniveau die draaide om de huisvesting van mensen met een laag inkomen. Krakers raakten in de clinch met kleine huisvestingsorganisaties die zich organiseerden in de Community Board.

De beleidsmakers op stedelijk en hoger niveau die iets te zeggen hadden over investeringen in sociale huisvesting, en regulering van de stadsontwikkeling, bleven buiten schot. In Amsterdam raakte conflicten rond kraakpanden wel stedelijke nationale politiek en bestuur. (Anderiesen 1981). Ook veroorzaakten krakers hier wel problemen voor (op winstmaken gerichte) projectontwikkelaars en de banken die hen financierden (Bilwet 1990).

Conclusies en discussie

De vergelijking tussen het kraken in Amsterdam en New York geeft aanleiding tot de volgende conclusies:

Een minder marktgericht regime biedt, door de minder rigide bescherming van het eigendomsrecht, meer mogelijkheden voor sociale bewegingen om conflicten aan te gaan binnen de marktsector.

Een meer marktgericht regime werkt, geheel volgens de theorie van Mayer (1993) over stadspolitiek onder het postfordisme, coöptatie in de hand. Dit is echter niet onvermijdelijk, mits er sprake is van een kraakbeweging waarin kraken niet alleen middel maar ook doel is. Zo'n beweging is ontstaan in Europa maar bleek te kunnen globaliseren.

Onder een meer marktgericht regime zijn de mogelijkheden voor een kraakbeweging geringer door een grotere bescherming van het eigendomsrecht, een slechtere staat van gebouwen als gevolg van een destructievere dynamiek van neergang van buurten, en een moeilijkere toegang voor radicale groepen tot het politieke systeem.

Op één gebied zijn de mogelijkheden voor krakers onder een marktgericht regime groter: het domein van de huisvesting van mensen met een laag inkomen. In een marktgericht regime is dit gekenmerkt door concurrerende groepen, het door elkaar heen spelen van eigenbelang van managers en het belang van woningzoekenden, onduidelijkheid en onvoorspelbaarheid. Onder een regime van overheidsregulering, ten minste zoals zich dat in Amsterdam na allerlei buurtacties had ontwikkeld, is er meer consensus over de aanpak van huisvesting van mensen met een laag inkomen. Hierdoor is er voor een kraakbeweging op dit terrein weinig te ondernemen. Dus, functionalistisch geredeneerd: de privatisering van de woningnood geeft stedelijke bewegingen een potentiële rol als waakhond voor de armoede-organisaties die actief zijn in de "derde sector" tussen staat en markt. Naarmate privatisering en deregulering in Nederland doorzetten, zullen er in de derde sector nieuwe mogelijkheden voor radicale bewegingen ontstaan.

Literatuur

- Abu-Lughod, J. L. (1994). Defending the Cross-Subsidy Plan: The Tortoise Wins Again. From urban village to East Village. The battle for New York's Lower East Side. J. L. Abu-Lughod. Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell: 313-332.
- Amann, R. (1985). Der moralische Aufschrei. Presse und abweichendes Verhalten am Beispiel der Hausbesetzungen in Berlin. Frankfurt/Main, Campus Verlag.
- Anderiesen, G. (1981). "Tanks in the streets: the growing conflict over housing in Amsterdam." International journal of urban and regional research 5(1): 83-95.
- Artkämper, H. (1995). Hausbesetzer, Hausbesitzer, Hausfriedensbruch. Berlin, Springer-Verlag.
- Bailey, R. (1973). The Squatters. Harmondsworth, Penguin.
- Bilwet (1990). Bewegingsleer. Kraken aan gene zijde van de media. Amsterdam, Ravijn.
- Breek, P. en F. d. Graad (2001). Laat duizend vrijplaatsen bloeien. Onderzoek naar vrijplaatsen in Amsterdam. Amsterdam, De Vrije Ruimte.
- Brotherton, M. A. (1978). Conflict of interest, law enforcement, and social change: a case study of squatters on Morningside Heights. Ann Arbor, University Microfilms International.
- Castells, M. (1983). The city and the grassroots : a cross-cultural theory of urban social movements. London, Edward Arnold.
- Corr, A. (1999). No trespassing. Squatting, rent strikes and land struggles worldwide. Cambridge MA, South End Press.

- Draaisma, J. en P. v. Hoogstraten (1983). "The squatter movement in Amsterdam." International journal of urban and regional research 7(3): 405-416.
- Duivenvoorden, E. (2000). Een voet tussen de deur. Geschiedenis van de kraakbeweging 1964-1999. Amsterdam, Arbeiderspers.
- Erlanger, S. (1987). New York turns squatters into homeowners. New York Times. New York.
- Heijdra, T. (1989). De Pijp. Monument van een wijk. Amsterdam, De Miliano.
- Huijsman, C., H. Pruijt en I. Strubbe (1998). "Projectgroep Woonbeleid en Kraakpolitiek. Een stroom van werkgroepen, onderzoeken en papers" in: H. Kalt, J. Kok, M. v. d. Tweel en H. v. Zijl. (eds.). Gepakte Stad Special. Saar, de Schat van Amsterdam, Amsterdam, KROA: 38-39
- Katz, S. en M. Mayer (1985). "Gimme shelter: self-help housing struggles within and against the state in New York City and West Berlin." International journal of urban and regional research 9(1): 15-47.
- Kinghan, M. (1977). Squatters in London. London, Institute of community studies / Shelter. National campaign for the homeless.
- Lowe, S. (1986). Urban Social Movements. The City After Castells. New York, St. Martin's Press.
- Mayer, M. (1993). The career of urban social movements in West Germany. Mobilizing the community : local politics in the era of the global city. R. Fisher en J. Kling. Newbury Park, Sage. 41: 149-170.
- Mayer, M. (1998). The Changing Scope of Action in Urban Politics: New Opportunities for Local Initiatives and Movements. Possible Urban Worlds. INURA. Zürich, <http://userpage.fu-berlin.de/~mayer/mm/changing.htm>
- Mayer, M. (2000). Post-Fordist City Politics The City Reader. Second edition. R. T. LeGates en F. Stout. London / New York, Routledge: 229-239.
- Platt, S. (1980). A decade of squatting. The story of squatting in Britain since 1968. Squatting. The real story. N. Wates en C. Wolmar. London, Bay Leaf Books: 14-103.
- Platt, S. (1985). Who Are the Squatters Now? New Society. 73: 331-334.
- Poppe, I. en S. Rottenberg (2000). De kraakgeneratie. 18 portretten van krakers uit de lichte 1955-1965. Amsterdam, De Balie.
- Priemus, H. (1983). "Squatters in Amsterdam: urban social movement, urban managers or something else?" International journal of urban and regional research 7(3): 417-427.
- Pruijt, H. (1984). De Cityvorming Gekraakt? Doctoraalscriptie, Sociologie, Universiteit van Amsterdam.
- Pruijt, H. (1985). "Cityvorming gekraakt? Invloed van actiegroepen op de stedelijke planning in Amsterdam." Agora 1(4): 4-5 & 10
- Sante, L. (1995). New York's attack on itself. New York Times. New York: section 14 page 15.
- Schwartz, J. (1986). Tenant Power in the Liberal City, 1943-1971. The Tenant Movement in New York City, 1904-1984. R. Lawson. New Brunswick, New Jersey, www.tenant.net, Rutgers University Press: Chapter 4.
- SCP (1998). Sociaal en Cultureel Rapport 1998. Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau / SDU.
- Smith, N., B. Duncan en L. Reid (1994). From disinvestment to reinvestment: mapping the urban 'frontier' in the Lower East Side. From urban village to East Village. The battle for New York's Lower East Side. J. L. Abu-Lughod. Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell: 149-165.

- Smith, N. (1996). The new urban frontier. Gentrification and the revanchist city. London en New York, Routledge.
- Soja, E. (2000). The stimulus of a little confusion. A contemporary comparison of Amsterdam and Los Angeles. Understanding Amsterdam. Essays on economic vitality, city life and urban form. L. Deben, W. Heinemeijer en D. v. d. Vaart. Amsterdam, Het Spinhuis: 117-141.
- Tarrow, S. (1994). Power in movement. Social movements, collective action and politics. Cambridge, Cambridge University Press.
- Tobocman, S. (1999). War in the neighborhood. New York, Autonomedia.
- Tromp, B. (1981). "Kraken als actievoeren: een verkenning." Sociologische gids 28(1): 23-35.
- Van der Loo, E. Snel en B. van Steenberg (1984). Een wenkend perspectief - Nieuwe sociale bewegingen en culturele veranderingen. Amersfoort, De Horstink.
- Van der Pennen, T., A. Bertram, et al. (1983). Kraken en volkshuisvesting. Leiden, R.O.V.
- Van Kleunen, A. (1994). The squatters: a chorus of voices ... but is anyone listening? The battle for Tompkins Square Park. From urban village to East Village. The battle for New York's Lower East Side. J. L. Abu-Lughod. Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell: 285-312.
- Van der Raad, J. W. (1981). Kraken in Amsterdam. Amsterdam, Roelof Kellerstichting.
- Van Noort, W. (1988). Bevlogen bewegingen. Een vergelijking van de anti-kernenergie, kraak- en milieubeweging. Amsterdam, SUA.
- Watkinson, D. (1980). The erosion of squatters rights. Squatting. The real story. N. Wates en C. Wolmar. London, Bay Leaf Books: 158- 163.
- Zahn, E. (1993). Das unbekante Holland. Regenten, Rebellen und Reformatoren. München, Goldmann.